

Szolnoktól Sabácig

Koczka József naplója (1914)

I. rész

Koczka József naplója először 2011-ben került a kezembe, amikor Temerin község önkormányzati küldöttségével Jászapátin jártam, hogy aláírjuk a két település testvérvárosi kapcsolatának felvételéről szóló szándéknyilatkozatot. Ennek alapját az képezte, hogy Temerin magyar lakosságának 18. századi felmenői jelentős számban a Jászságból, s azon belül a legtöbben Apátiról érkeztek új hazájukba. Telepítéstörténeti adatok után kutatva kerültem e-mail-kapcsolatba a Szikszai nővérekkel – Mária ny. könyvtárigazgatóval és Molnárné Szikszai Klára ny. tanárral, a hely múltjának és szellemének kiváló ismerőivel –, majd közvetítésükkel a jászapáti önkormányzat új polgármesterével, valamint munkatársaival is, és a dolgok természetes rendjének s közös történelmi hagyományainknak megfelelően mindezt a baráti, testvéri szálak hivatalos szintre emelése követte, amit Pócs János és Gusztony András erősített meg kézjeggyével.

Mária és Klára baráti kávézás közben mutatta meg a formára kicsiny, 7×11 cm-es „Notes” négyzettrácsos lapjaira írt napló tintaceruzával írt, helyenként halvány, de többnyire jól olvasható sorait. A füzetecske gondosan őrzött családi ereklyeként szállt nemzedékről nemzedékre, ugyanis írója Szikszai Mária és Klára anyai nagyapjának, Koczka Andornak a testvérbátyja volt.

A szöveg előbukkanó településneveiből könnyen megállapítható volt, hogy élményeit a naplóíró a Délvidéken, mégpedig jórészt a Szerémségben vetette papírra. Vendéglátóim elmondták, hogy a notesz tartalmát át kívánják írni, abban a reményben, hogy egyszer valahol megjelenhet, de nehézséget jelent számukra az ismeretlen településnevek pontos olvasata. Ehhez, miként a településeknek a földrajzi térben történő elhelyezéséhez, később én nyújtottam segítséget.

Már jóval ez után a *Híd* főszerkesztője keresett meg az ajánlattal, hogy írjak valamit az első világháborúról, vagy ha lenne valamilyen használható dokumentumom, a folyóirat jegyzetekkel ellátva azt is szívesen közölné. Így jutott eszembe az akkor még csupán csekély részleteiben ismert napló, amit számomra különösen az tett izgalmassá, hogy a szerémségi tájhoz, illetve Belgrád, majd Sabác ostromához kötődött. Javaslatomat, hogy Koczka József följegyzéseit érdemes volna az újvidéki *Híd*-ban közölni, Mária és Klára örömmel elfogadta, s a szándékukat megerősítő levél után munkához láttunk.

*

Koczka Józsefről és családjáról egyik levelében, melyből a napló utóéletéről is megtudunk egy keveset, Molnárné Szikszai Klára a következőket írja:

„A Koczka család ősei Endrefalváról jöttek Jászapátira. Az anyakönyvekben az 1700-as évektől szerepel a nevük.

A naplóíró Koczka József édesapja, Koczka István (1865–1941) a város meghatározó embere. Tagja a városi tanácsnak, képviselő. A Kaszinó alelnöke, megyebizottsági, kölcsönpénztári, törvényhatósági tag, egyéb szervezetek tagja, főbíró.

Bánszky Erzsébettel 1881-ben kötött házasságot. 1882-ben születik első gyermekük, akit csakúgy, mint a következőt, pár hónapos korában elveszítenek. Harmadikként érkezik József, ezután Andor, István. Egy kislányt gyászolnak a szülők 1890-ben. Ismét fiúk születnek, Gyula. Majd Margitot temetik fél éves korában, 1893-ban. Ilona pótolja a veszteséget (1894–1953). Tizedik gyermekük Pál, az utolsó ismét kislány, Margit (1898–1980). Szeretettel nevelik öt fiú- és két leánygyermeküket.

József, a legidősebb, 1885. július 31-én született Jászapátin, meghalt 1914. november 14-én Crvena Jabukánál, Szerbiában.

Életéről az utolsó 100 nap kivételével igen keveset, a legutolsó 10-ről semmit sem tudunk. Egy fényképen baráti körben poharaznak Bory János tanítóval és testvéreivel. 1912-ben barátja, Szlávik Dezső készít róla portrét. Ekkor már orvostanhallgató. 1914-ben önkéntesnek jelentkezik a Nagy Háborúba. Naplójában, melyet bevonulásától folyamatosan vezet, ezt írja magáról: »egy évi orvosnövendék«, vagyis az 5 év elméleti képzés után egyéves gyakorlatát tölti a végzős növendék. A gyakorlat megvolt, igaz »csak« három hónap és pár nap, a szigorlatok és a diploma »odaát«.

Testvéreiről naplójában gyakran megemlékezik, s amennyire a hadiállapotok lehetővé teszik, levélkapcsolatuk is folyamatos.



Koczka Andor üzlete mellett az ősi Koczka-ház: a naplótíró itt született

Öccse, Andor (1886–1959) Poprádon tanulta a kereskedőséget, 1911-ben nyitotta meg papír-, könyv és írószer kereskedését, mely később kiegészült fűszer-csemege bolttal. A világháborúban m. kir. csendőrség beosztásában teljesített szolgálatot. Majd a szárnyparancsnokságra osztották be, később pedig a szolnoki csendőrségnél tevékenykedett. A közműn első napjaiban szerelt le. Boltjában dolgozott családjával az üzlet államosításáig.

István (1888–1981) jogászként végzett 1913-ban Kolozsvárott. 1915-től már a 68-as gyalogezred kadet aspiránsa volt, beosztása gyalogos. 1915–1920-ig hadifogoly Irbitben, Oroszországban. Ügyvédi oklevele kelte 1922. Ügyvédként dolgozott Jászapátin 1958-ig, amikor a Szolnoki Ügyvédi Kamara az ügyvédek névjegyzékéből törli, mert kuláknak minősítették.

Gyula (1891–1944) a M. Kir. Állami Felső Ipari Iskolában végzett Kásán. Édesapja téglagyárát vette át Jászapátin, de üzeme mezőgazdasági-, gépjávitó- és épületlakatos, műlakatos munkákat is vállalt. Besenyőtelken telepedett le családjával. 1944 szeptemberében egy orosz katonával szóváltásba került az udvarában, aki agyonlőtte egy, a családnál szállást kérő idegennel együtt. Két árvával maradt egyedül felesége. (Unokáját, Ács Lajost 1959-ben végezték ki koholt vádak alapján, Budapesten a 301-es parcellában nyugszik.)

A legfiatalabb fiú, Pál, gyógyszerész lett, Szolnokon nyitott gyógyszer-tárat. A gyógyszerterek államosítása után megengedték neki, hogy patikusként dolgozzon.



Békebeli baráti poharazgatás: Balról a második Koczka József

A lányok, Ilona és Margit férjhez mentek, családot neveltek.

A testvérek a bátyjukról, Józsefről soha nem feledkeztek meg, de nem tudtak, vagy nem volt szabad róla beszélni.

Hogy hogyan maradt meg a napló? A hagyomány szerint hazaküldte édesapjának, pár fölösleges holmijával együtt, hisz a notesz szinte betelt. Hogy a 10 napos folytatáshoz volt-e másik, már nem tudjuk meg.”

Koczka József a császári és királyi közös hadsereg Reicher báró nevét viselő szolnoki 68. gyalogezredéhez tartozott, s mozgósításakor ennek az alakulatnak a kaszárnyájában kellett jelentkeznie. A csapattesthez, mely a 2. hadsereg 7. hadosztálya 14. dandárának kötelékében tevékenykedett, mindenekelőtt Jász-Nagykun-Szolnok megyei hadköteleseket soroztak be. A Monarchia nagykunsági katonáiról készült monográfia, melyből a fenti adatokat is merítettem, megjegyzi, hogy a 68-asok 1912 óta láttak el Zimonynál megerősített határőrszolgálatot, majd pedig „a szerb kormánynak 1914. július 23-án átadott ultimátum 25-i elutasítását követően a Bakararaz Viktor ezredes parancsnoksága alatt álló ezredet azonnal hadilétszámra emelték” (OLÁH-SZABÓ 2006, 60). Ekkor kerülhetett sor Koczka József mozgósítására is, majd Szolnokról vonattal Cegléd–Szeged–Újvidék–India–Batajnica az útirány, onnan pedig gyalogmenetben Zimony, amit hamarosan szerémségi, majd a Száva határfolyón átkelve mácsvai ideiglenes állomáshelyek követnek, az osztrák–magyar hadak mozgásának megfelelően. 1914. augusztus 12–13-án Bosznia irányából indít súlyos ku-

darccal végződő támadást Potiorek tábornaszernagy az 5. és 6. közös hadsereg-
reggel, majd augusztus végén újabb hadművelet kezdődik, amit a szerbek
ismét visszavernek. November elején azonban az osztrák–magyar hadsereg
hetekig tartó ádáz harcok árán beveszi Sabácot, s a szerbeket gyors elő-
renyomulással visszaszorítják az Obrenovac–Ub–Valjevo-vonalra. E had-
műveletek során esett el Koczka József is a Crvena Jabuka nevű kis falunál,
Sabáctól délnyugatra, már jócskán bent Szerbiában...

Aznap, amikor Koczka Józsefet és társait Szolnokon szakaszokba oszt-
ják és éles lőszerrel látják el, az osztrák–magyar folyami monitorok tüzér-
sége lőni kezdi a szerb fővárost. A 68. gyalogezred két közlegényét, Ko-
vács Pált és Bíró Gábort még július 29-én reggel ölték meg a Kalimegdán
lövészei, s alighanem ők számítanak a világégés első hősi halottainak. A
támadók átkelését megakadályozandó a szerbek felrobbantották a Száván
a hidat, ám az nem pusztult el teljesen, s birtoklásáért további ádáz harcok
folytak, mígnem teljesen megsemmisítették, de ezúttal a Zimonyból át-
menetileg visszavonuló osztrák–magyar csapatok. Erről majd a napló írója
is megemlékezik, de augusztus elején, amikor alakulatával a Belgrád alatti
határvárosba érkezik, a mindennapos lövöldözések ellenére szinte békebe-
li állapotok fogadják. Az igazi háború Koczka József számára voltaképp-
en a pánikszerű zimonyi visszavonulással veszi kezdetét, s folytatódik a
szerémségi, majd mácsvai harcokkal Sabác elfoglalásáért. A fiatal orvosnö-
vendék ekkor lép először Szerbia földjére, s ekkor ismeri meg közelebről a
háborús propaganda által addig démonizált ellenséget, cseréptető házait,
falvait, szótteseit, sőt még töméntelenen egyszer főzött szilvapálinkáját is,
egyszóval a mácsvai couleur locale-t.

Máshol olvasva abszurdot kedvelő szépírók elmeleleményének vélénk a
szerb–magyar frontbarátság sajátos megnyilvánulásait: a nap mint nap egy-
más gyilkoló katonák ugyanarról a kútról hordják a vizet – ilyenkor fegy-
vertelenek. De van közös paprikaföldjük is, ahol tűzszünetek idején lőfegy-
ver híján legföljebb jókora hantokkal bombázzák, kergetik egymást, hogy
azután, ha kiadják a parancsot, tovább folytatódják a véres lakodalom...

Koczka József naplójának rendkívüli értéke – ez emeli az emlékiratok és
visszaemlékezések sok esetben utólag megszürt és átértékelt világa fölé –,
hogy közvetlen élményei alapján, olykor hallomásból, de mindig *azonnal*
és szinte könyvelői pontossággal, hiteles tanúként számol be a történetek-
ről, minden számítás nélkül, úgy, ahogyan az adott pillanatban látta, hal-
lotta, gondolta, érezte. Fogalmazása szabatos, stílusa kiegyensúlyozott,
annak ellenére, hogy a sebesültek ápolásával, kötözésével, a menekülé-
sekkel és támadásokkal tarkított hadműveletek mindennapi borzalmainak
túlélésével elfoglalt naplói aligha fordított gondot retorikai és helyesírási

követelményekre. Rá is érvényesek Kosztolányi szavai, miszerint a sietős ember jól fogalmaz. Márpedig neki sietnie kellett: várták a roncsolt testű bajtársak, s őt is várta egy még ki nem lőtt golyó. Nem volt ugyan szépíró, de a rendkívüli léthelyzet és a halálközelség folyamatos, mindennapi élménye olykor emelkedetté teszi stílusát. Ez különösen igaz a naplóhoz csatolt, ezért általunk annak szerves részeként kezelt végrendeletéből sugárzó fellengzősség nélküli, nemes pátoszára, melyből egy tiszta tekintetű, családja, barátai és hazája iránt mindvégig elkötelezett, várható sorsával sztoikusán számot vető fiatal férfi tekint vissza a kései olvasóra. És ez bizony nem semmi, hiszen feljegyzései a pontos tényleírásokon túl közvetve éppen arról adnak számot, a lövészárkokban hogyan veszíti el értékét az emberélet, s hogyan válnak üres szólamná a hagyományos polgári erkölcsi értékek éppúgy, mint a hősi erények, vagy éppen a nemzetközi hadijog foglyokat oltalmazó alapelvei. S azt is plasztikusan élénk tárja a naplóíró – lehet, nem is egészen tudatosan –, hogy miként válnak a manipuláció eszközeivé a nemzeti jelképek, köztük a Kossuh-nóta meg a Rákóczi-mars annak a Királynak a születésnapján, aki aligha kedvelte valaha is ezt a rebellis zenét, és aki most éppen Szerbiába küldi ezrével meghalni a magyar (és nem csak a magyar) bakát.

*

Már a napló jegyzetanyagával bíbelődtem, amikor az újvidéki egyetemi városban egy ponyván áruló viszonteladónál megláttam az első világháború szerbiai történéseire vonatkozó naplók és emlékezések két vastag kötetben kiadott gyűjteményét (ĐURIĆ–STEVANOVIĆ, 1986), benne dr. Slavka Mihajlović (1888–1972) naplójegyzeteinek két nagyobb részletével. A szerző a háború kitörésének pillanatában a belgrádi Vračar városrészben működő állami közkórház sebésze volt, s a kormány és a közhivatalok evakuálása után – feladatát ellátva – a szerb fővárosban maradt, egész a háború végéig. Naplóját könyv alakban *Oblaci nad gradom* (Felhők a város felett) címmel 1955-ben adták ki Belgrádban. A fentebb említett napló és emlékirat-gyűjtemény a könyvből két részletet közöl. Az első – *Bombardovanje Beograda* (Belgrád bombázása) – a szerb főváros ostromát, a második – *Pad Beograda* (Belgrád eleste) – az osztrák–magyar csapatok bevonulását – élükön a huszárokkal – és berendezkedését mondja el. Jelen esetben számunkra az első naplórészlet érdemel figyelmet, hiszen lényegében ugyanazokról a napokról számol be, amelyekről a mi naplónk hőse is, még ha tapasztalatuk és látásmódjuk el is tér egymásétól, ami nem is elsősorban abból következik, hogy két szemben álló nemzethez tartoznak, hanem legalább annyira az ostromlott és az ostromló eltérő pozíciójából

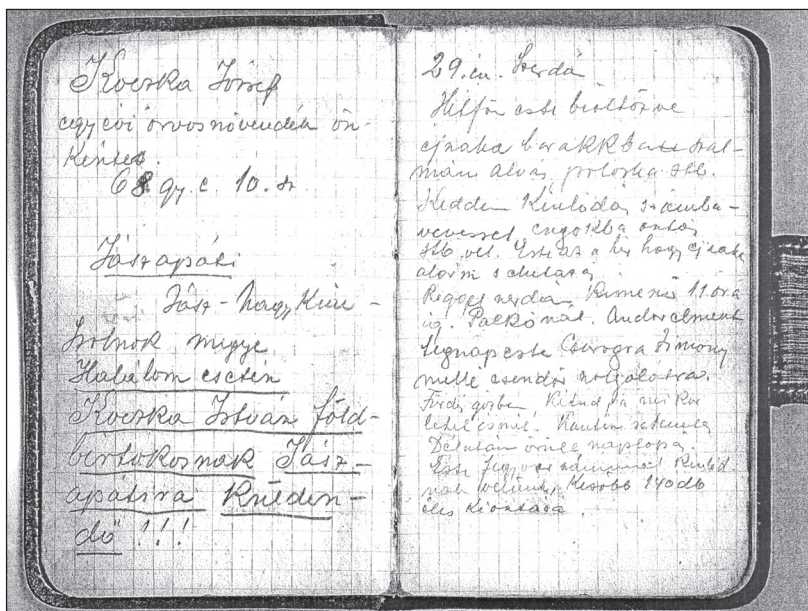
adódó léthelyzetekből. Természetesen a doktornő szerb hazafi, akit a népért ért csapások elkészerítenek, és aki a szerb fegyverek legkisebb sikerének is őszintén örül, akárcsak a túloldalon Koczka József a sajátjaiéinak, de ő sem táplál az ilyenkor teljesen érthető ellenszenvnél többet, teszem azt, valamiféle túláradó gyűlöletet az ellenséggel szemben. Pedig borzalomban nincs hiány, és a szerb fővárosba is eljut a civil lakossággal szembeni atrocitások híre Sabác első bevételét követően. Mihajlović doktornő az egyik újságból úgy értesül, hogy a helyi pravoszláv papot magyarok akasztották fel, mivel prédikációjában I. Ferenc József helyett a szerb királyt, Pétert említette, majd kivégzését követően vérfürdőt rendeztek (MIHAJLOVIĆ 1986, 120). Ami biztos: augusztus 17-én a sabáci templomkertben 50–150 internált civilt végeztek ki az osztrák–magyar alakulatok. A kíméletlen és értelmetlen parancs kiadásáért a későbbi vizsgálat során Lothar Hortstein tábornokot vádolták, de felelőssége sohasem bizonyosodott be, viszont az eset már akkor világraszóló botrányt okozott. Esterházy Móric gróf ekkoriban segédtisztként szolgált a helyszínen, és megpróbálta megakadályozni a kivégzést, de a támadó szerb tüzérség okozta általános pánikban és zűrzavarban ez nem sikerült. A vizsgálat során tanúvallomására nem tartottak igényt, pedig ha valaki, akkor ő pontosan ismerhette az események lefolyását (POLLMANN 2014, 89). Koczka József alakulatai ekkor még nincsenek Sabácra, de egyik bejegyzésének homályos utalásából arra következtethetünk, hogy ő is hallott valamit a rémségekről. Persze, a háborús hisztéria kölcsönös, dúl a propagandaháború mindkét oldalon, a szerb sajtó alapján az orvosnő már 1914 szeptemberében tudni véli, hogy a Szerémségben, a Bánságban és a Bácskában a magyarok „borzalmas gaztetteket követtek el a szerb lakosság ellen”, mi több, Magyarországon éhínség ütötte fel a fejét. Mondani sem kell, ez a hír ekkor még köszönőviszonyban sem volt a valósággal. S persze, nemcsak a támadók követnek el túlkapásokat, de a megtámadottak is. 1914. szeptember 30-ai (a pravoszláv naptár szerinti szeptember 17-ei) naplóbejegyzésében Slavka Mihajlović elmondja, hogy az osztrák–magyar alattvalókat evakuálták Belgrádból, és „sokukat kivégezték Torlagnál”, mert a vádak szerint különleges fényjeleket adtak le a Moszkva Szálló tetejéről a szerb katonaság hadmozdulatairól. A kórház igazgatójának személyes kérésére Živković tábornok engedélyezte, hogy Torlakra több osztrák–magyar állampolgár visszatérhessen az egészségügyi intézménybe, azzal a feltétellel, hogy annak területét nem hagyhatták el. Slavka Mihajlović értetlenkedve jegyzi meg: „Érdekes, hogy közülük sokan kórházunk beosztottjai hosszú évek óta. Itt dolgoznak tíz és több éve, és mégis megtartották állampolgárságukat” (MIHAJLOVIĆ 1986, 128–129).

Különös játéka a sorsnak, hogy a világháború első heteit a hadszíntér lényegében ugyanazon pontján egyszerre ketten is megörökítsék, s az még különösebb, hogy mindkettőjük orvos. De talán éppen hivatástudatuknak és empátiájuknak, a szenvedők iránti részvétüknek köszönhető, hogy egyéni sorsukkal hitelesített szubjektív tanúságtételük egyáltalán megszülethetett. Egyszer talán, egymásra irányított tükörként, egyszerre olvashatjuk majd mindkettőt.

*

Végezetül néhány szót munkamódszerünkről is.

Első lépésként Koczka József naplóját Szikszai Klára kézzel átírta, amit én az autográf kézirat fénymásolata alapján ellenőriztem, indokolt esetben kijavítottam, lábjegyzetekkel láttam el, majd begépeltem, s ezt a szöveget visszaküldtem Jászapátiba, ahol a szöveg – kedves munkatársam találó szavaival élve – ismételt „tetűkopasztáson” esett át, hogy hozzám visszakerülve újabb javításokkal kiegészülve elnyerje (talán) végső formáját. Koczka József kézírása egyébként többnyire egészen jól olvasható, szövege viszont bővelkedik rövidítésekben. Az ilyen szavakat, kifejezéseket () téve kiegészítettem. A kor osztrák–magyar katonai nyelvezetének leginkább német eredetű, nemegyszer eltorzult formájú kifejezéseit és a latin orvosi szakszavakat – utóbbiak feloldását dr. Tóth Juditnak, a budapesti Heim Pál Gyermekkórház aneszteziológusának köszönhetjük –, []-ben értelmezem. Hasonlóképpen szögletes zárójelben adom meg egy-egy földrajzi tulajdonnév mai (és szükség szerint egykori) hivatalos változatát is. A szöveg végső formájánál általában a mai helyesírási normákhoz igazodtam, kivéve akkor, ha úgy véltem, az ettől való eltérést nyelvjárási vagy stilisztikai szempontok teszik indokolttá.



Koczkai József naplójának első két oldala

Koczkai József
 egyévi orvosnövendék önkéntes
 68. gy.(alog)e.(zred) 10. sz.(ázad)

Jászapáti
 Jász-Nagykún-Szolnok megye

Halálom esetén Koczkai István földbirtokosnak Jászapátira küldendő!!!

[Július] 29-én. Szerdán.

Hétfőn este beöltözve, éjszaka barakkban szalmán alvás, poloska stb.

Kedden kínlódás számbavevéssel, dugókba [szakaszokba] osztás stb.-vel. Este az a hír, hogy éjszaka alarm [riadó] s elutazás.

Reggel szerdán kimenő 11 óráig Palkónál. Andor elment tegnap este Csurugra [Čurug], Zimony [Zemun] mellé csendőrszolgálatra. Fürdés gőzben, ki tudja, mikor lehet ismét. Kantin rettenetes.

Este fegyverszámmal kínlódnak velünk, később 140 éles kiosztása.

30. Csütörtök. De. 7 órakor felszereléssel (140 éles) kivonulás a harcserű lövészetre. 10 lövés 1200, 1000 és 600 lépésre. Őrült fáradtan érk. haza.

Vármegyeháznál muskátlieső, 68. emlék előtt tisztelgés. Délután vakláрма alarmra. Ismét semmi.

Palkó bent volt. Küldtem este, mondta, hogy előző du. Édesapa keresett, kár, hogy nem találkozhattunk, együtt tölthettük volna el az időt. Este kimenő, vacsorára ½10-kor itthon.

31. *péntek*. Jó alvás után zum gebet [imához vezénylés] kelt fel 3½ óra-kor. Megy az I. Ba(tallion) [zászlóalj] le. De. 10-kor indul a II., este vagy éjszaka egész biztosan elmegyünk mi is. Du. zsoldfizetés. Palkóhoz be-mentem elbúcsúzni. Este teljes fölszerelést kipakoltuk az udvarra, s kint maradtunk aludni.

Aug.(usztus) 1-(j)én. Szombat.

Reggel 3 órakor fölkelünk a hideg miatt, s várjuk az indulást. 7 ó(ra)kor zum gebet, ind.(ulás) a teherp.(álya)u.(dvar)-ra. 8-kor indulás. Végig egész úton valóságos áradata a gyümölcsnek és egyéb ennivalónak. Cegléden ebéd, megbízva a tábori kantin ellenőrzésével. Szegeden vacsora. Tovább 8-kor, alvásról szó sincs, a rengeteg ember föllármázza az embert az állomáson.

2. *Vasárnap*. Ujvidéken [Novi Sad] reggeli. Hangulat ezen túl kevésbé barátságos, sok helyütt szinte ellenséges tekintetek. Indián [Indíja] ebéd. Batainicán [Batajnica] kiszállás s abmars [indulás] Zimonyba, 15 km. Úton gyomorgörcs, 2-szer ópium, alig bírtam ki Zimonyig. Amire vágytunk, ágy, nincs, ismét szalmára kerültünk.

3. *Hétfő*. De. szaladgálás beosztásom miatt. Beosztva a Ba(talli)-onischarzt [zászlóaljorvos] mellé szolgálatra, hilfplatzra [segélyhelyre].¹ Este mindjárt szolgálatba a vasúti állomáshoz 1/2 patruillal [őrjárat]. Legénységünk a hídfőnél erősítésére ment a II. sz(ázad) egész patruljával.

Éjjel 11 órakor telefonhívás, hajtányon behozunk egy ájult embert, s még éjjel beszállítom a kórházba.

4. *Kedd*. Az állomáson kora reggel a monitort kisebb [páncélozott hadihajót] kezdik bombázni a szerbek, egy sem talál, ellenben a mieink összebombázzák a várat s a hídfőnél levő pozíciókat, u(gyan)ekkor erős puskatűz. Du. 1 órakor felgyújtják a mieink a parti muníciós raktárt, estig ég és ropog. Ma a tüzérőségük válaszolt. Este fáradtan térek haza.

¹ Minden harcoló zászlóaljnak és ezrednek saját segélyhelye volt.

5. *Szerda*. Tegnap este 9-kor alarm. Megyünk ki a szigetre, elősegíteni egy csapat átkelését. Lábfeltöréssel, fáradtan indulok. Az éjszaka a hűvös, nedves fűben nagyon átfáztam. Ha a doktor nem sétáltat karon fogva, elalszom minden pillanatban. Reggel 5-re itthon vagyunk, nem történt semmi sem. Du. 1. pihenés, azután menázi, s a legénységet táncoltatják összevissza. Ma egyetlen lövés sem hallatszott.

6. *Csütörtök*. Reggel 8-kor esküt tesz a standbeli [az állományban levő] legénység. A Reg.(iments)páter [az ezredpáter] és az ezredes beszéltek. Fölállítottak engem is. Vági hadnagy az ezred előtt kapott dicséretet, átúsza a Szávát, s kikémlelte a szerbek állásait.

Ebéd a Grandban. 10 cig.(aretta) 100 K(rona). Du. inspekción a vasúti állomáson. Inspekciós orvos Leitner d(oktor). Leitner tiszabői orvos Batallion chefarzt [zászlóalj-főorvos]. Este egypár lövés, egy lőszerrel rakott uszályt lőtt tönkre tüzérségünk.

7-én [*Péntek*]. Éjszaka semmi. Feldtragén [hordágyon] jót aludtam. De. törzso.(rvos) Deutsch kint volt. Semmi különös. Ebéd az állomáson a hivatalnokokkal. Délben nem váltottak föl. Este 7-kor fölváltás még mindig nincs. 11-kor nem várjuk tovább a felváltást. Éjjel 3 órakor Hídhöz hívnak sebesüléshez.

Egy nagykatái fiú sebesült meg; belövés bal lapocka alsó szögleténél. Kiment jobb vese tájára. Kórházba.

8-án. [*Szombat*]. Reggel ½8-kor váltottak föl. Ebéd a Grandban. 5-kor maródi [gyengélkedő] vizit. A századdal laufsritt [futólépés] és egyéb hasonló kellemességeket csináltat az őrmester. Estig semmi. Lövés szünetel. Állítólag a mieink bevették a Lovcen [Lovćen] hegyet s Nikita² elmenekült Cetinjéből. Veszteség 800 ember volna seb.(esült) és hal.(ott)-ban. Törzs.(orvos) megdicsért az éjszakai sebesült ügyes és gyors ellátásáért.

9. *Vasárnap*. Reggeli Grand, 10 órai Centrálban. Dohány nincs az egész városban. Ebéd otthon. Este hatkor Dr. Leitnerrel szolgálatba a vasúti állomáshoz.

10. *Hétfő*. Éjjel 12 órakor rövid ideig heves puskatűz a hídnál, nem hívtak bennünket.

De. 10 órakor erős ágyúharc, az ellenséges tüzérség hamar elhallgatva, mieink több helyütt bombázzák Belgrádot. Hadügymín.(isztérium),

² A Szerbia oldalán hadba lépett Montenegró (Crna Gora) királya.

posta, a Kalimegdan alján a kir.(ályi) pince³, fönt a drótnélküli, a Száva-hídfő stb. Du. nagy alvás, lövés semmi egyik részről sem. Mindenfelől nagy a panasz és a zúgolódás a tétlenség miatt, a századunkat kezdik ki-rukkolásokkal kínozni, s semmi vigasztalás arra nézve, hogy megszűnik-e már ez a tétlenség.

11. *Kedd.* Reggel ismét geverüb [puskát vállra] a legénységnek. Ebéd a Grandban. Este hatkor Dr. Leitnerrel állomás-inspekció. Éjjel nyugodt 12 óráig. ½1-kor nagy ágyú- és puskatűz kb. 3 óráig. III-tól [ti. a III. zászlóaljtól – Cs. B. megj.] sebesülés nincs. Reggel 6 órakor ismét ágyútűz Belgrádra. De. semmi. Influenzám erősödik, nátha, köhögés nagy. D.(él)után erős ágyútűz, este 6 órakor kihozták a hadifoglyokat és Zimonyban elfogott részüket, viszik őket Komáromba. Igen erős ágyútűz, folyújtották a Száva-parti petróleumraktárt és a hídnál levő cukorgyárat. Úgy halljuk, az I. B(atallion)nál 3 halál (köztük Láng r. kadét) és 8 seb.(esült).

7-kor haza.

10 órakor fölkeltek, Divízió-alarm [hadosztályriadó], megyünk a Marientahra. Útközben gyomorgörcs, láz. Igen rossz éjszaka. 12-kor igen heves ágyúharc. Aludni lehetetlen.

12. *Szerda.* Reggel 5 órakor megyünk haza nagyon fáradtan. Alvás délig. Köhögök erősen. Kis lázam van.

Este 7 órakor állomáshoz; alig vacsoráztunk meg, jön a parancs, menjünk át a Marienhofra. ¼12-kor érkezünk meg. A hilfplatz [segélyhely] egy majorban van. ½1-kor az istállóban lefekszünk, és alszunk 5 óráig. Akkor mars haza.

Volt kevésbé gyöngé ágyútűz, valamit ismét folyújtottak Belgrádban, s egy ízben a hátunk mögött puskatűz.

Ma hallottuk, hogy Sabacot [Šabac] bevették a 44-esek, sebesültjük súlyos 89.⁴ Indián állítólag nagy volt az ellenállás, és egy élő lélek nem maradt volna a városban.

13. *Csütörtök.* Reggel 5 órakor jöttünk haza. Aludni már nem tudtam. 8-kor maródiakat fölvertem. De. a városban Sabác(nál) és Mitrovicánál [Mačvanska Mitrovica] tényleg bent vannak a mieink.

Este 7-kor abmars a bandagen trágerekkel [kötszerszállítókkal] a doktor után ismét a Marienhofra. Alvás amennyi a szúnyogoktól lehet, előbb

³ Olvasata bizonytalan.

⁴ Sabác az 1914-es harcok idején többször is gazdát cserélt.

kocsin a doktorral, később, mikor már a szúnyog nagyon csípett, az istállóban.

14. Péntek. Reggel 5-kor haza, egész nap semmi katonás, egy lövés sem hallatszik. Délben ebéd a kaszárnyában száraz menázi. Spórolni kell, kevés a pénz.

Este hétkor, mint tegnap, ki a Marienhofra, amennyire a szúnyog engedte, nyugodtan alszunk, s reggel 5-kor haza.

15. Szombat. Nagyboldogasszony napja. Reggel haza jövet a doktor részleteket mond el a sabaci dologról. Este az ezredessel jött ki autón, s az beszélt el, 18-ára őfelségének szül.-napi ajándéku szánjuk Belgrádot. Amíg mosdóvízért kint voltam, elcsapták a még meglévő 30 K(rona) papírpénzemet.

Délelőtt maródi viziten, utána ebéd a Strecherben⁵ mint a törzsorvos vendége.

Estig semmi sem történt, egy lövés sem volt hallható. Este bevonultam a maródi cimberbe [szobába] s egy strohsákra [szalmazsákra] készítettem magamnak ágyat.

16-án. Vasárnap. Igazán megtehettük volna előbb is, hogy bejárunk aludni a maródi szobába. Pompásan kialudtam magam. 2 heti szalma után fejedelmi érzés volt strohsákon pihenni. Maródi vizitet az öreg tartotta. Du. kipakoltak mindent a kaszárnyából. Ládákat s felszerelést elküldik Szolnokra. ½4-kor kihordatják a rüstungot [felszerelést] is az udvarra, s az épületbe nem szabad további parancsig bemenni. Mieink bombázni fogják Belgrádot, s attól tartanak, hogy ezek visszalőnek, s mint legkimagaslóbb és legfontosabb pontok egyikét, a kaszárnyát fogják legelőbb lőni.

Este 7 órakor a századot elviszik hídőrségre. A doktor nem jött be, tehát mi itthon maradunk, s valószínűleg jót alszunk ismét a maródi szoba strohsákjain. Belgrádban ismét óriási tűz van. Ég az állomásépület, dohánygyár s valami nagy fatelep. Nemcsak egész Belgrádot, de a híd mentét s a Száva innenső partját is egész jól bevilágítja. Bakáinkat majd elviszi ilyenkor az ördög, örül, s vágyakozik vadul a szerbekre menni, irigyli a 32(-est) és 44(-est), akik már odaát vannak.

17-én. Hétfő. Mégsem aludtunk olyan kiválóan jól. ½1-kor alarm volt. Elkészülten az udvaron álltunk kb. 2 óráig, s akkor kisült, hogy valami

⁵ Nehezen olvasható.

parancsór tisztnek rosszul kiadott parancsa miatt verték föl a katonaságot. Lefeküdtünk ismét, s kitűnően aludtunk reggel 8 óráig.

Maródi vizitre ½9-kor vittük betegeinket. A még később jövőket Leitner összeszedja. „Szólt az anya a lányának, értsen belőle a menyé.”

De. 1-2 ágyúlövés hallatszik, egyébként csend van. A század nincs itt-hon még mindig. Úgy látszik, csak estére fognak megjönni, mert a menázsit kivitték nekik. Délután erősebb ágyúzás volt. A tegnapi tűz még mindig ég. Az állomásépület szénraktára is ég. Próbálták oltani, de közebük srap(p)neleztek.⁶

Este 8 órakor a zenekar kivonul egy század kíséretében, s egy másik század lampionos és fáklyás baka kíséretében zenés takarodóra. Nemzeti-színű zászló, Rákóczi-mars, Kossuth-nóta. Tisztek persze velük énekelnek s vonulnak végig a városon a nemzetiszínű zászló alatt [a] Király születésnapjának előestéjén.

Ilonka névnapjának előestéje.

Egy éve ilyenkor! Ki tudja, érem-e meg?

Ma éjszaka még mindig intelligens úriembernek fogom érzetni magam. Maródi szobában alszunk, strohzsák stb. Vajon fölzavarnak-e bennünket? A Király születésnapján talán csak hagynak pihenni.

18-án. Kedd. Ilonka névnapja. A Király születésnapja. Maródi vizit. De. kevés ágyútűz. Ebéd a századnál. A Király születésnapján nem nagyon tett ki magáért a katonaság. A legénység a folytonos rizses gulyást kapja, az sem jó. Du. alvás 4 óráig. Már kezd unalmassá válni a dolog. Vajon készülődnek-e már odahaza Ilonkáék? Első (név)nap, hogy nem voltam otthon.

Egész nap alig egy pár ágyúlövés. Puskatűzet idebenn persze nem halunk. Kis cigány sziget [Ada Ciganlija] már a miénk. Kézitusa is volt a szigeten, sebesülés vagy halálról nem hallok.

Édesanyának levél, Icusnak lap.

19-én. Szerda. A de. nyugodt, nagyobb része a maródi vizittel telt el. Dél felé egy kis ágyúzást hallunk. Du. 4 órakor a cigány szigeten levő zászlóaljunk tüzérségi beavatkozást kér, a szerbek erősen szorongatják őket. Este 6 órakor alarm az egész zászlóaljnak. Leitner is bejött, az a hír, hogy 2 tiszt és egy közlegény meghalt, s kb. 8-10 sebesült. 9 óra után igen erős ágyútűz kezdődött, folyton nagyobb és nagyobb rémhírek jönnek. Egész legénységünk az udvaron alszik készenlétben. ½2 órakor népfölkelők jön-

nek, s a maródi szobából az összes strohsákokat elvitték, a vezetőjük, egy 70. gy.(alog)e(zredbeli) freiter [örvezető] hozza hírül, hogy 800 sebesült van a mi részünkről s 97 halott. Nem tudnak semmit Humenyanszk alezredesről és Ferenczi kapitányról.⁷

20-án. Csütörtök. A reggel hazajövők szállítják a rémhíreket. A 14. századból állítólag 14-16 ember és a kapitány jött haza csak, s a 13.-ból megint igen kevesen. Reggel 4-kor a doktor megkérdezte a Stationkommandót, menjünk-e a vörös keresztbe. Előbb odarendelték a doktort és engem, utóbb „bis 7 Uhr hier bleiben” [„7 óráig itt maradni”]. Így egyelőre 7-ig a kaszárnyában vagyunk, s várjuk a fejleményeket teázva és kávézva. Szép Szt. István napjára virradtunk. Hám főhadnagy gépfegyverénél 5 emberből egy sem maradt meg, egyedül a főhadnagy került haza. Az alezredes életben maradt. 30 emberrel rontott a szerbekre, s csak ő és egy freiter maradtak életben. Ferenczi kapitány és Pallát f(ő)h(adna)gy zászlóaljsegédtiszt meghaltak. Sürgősen kértek tőlünk feldtragekat. 15-(ö)t adtunk.

Maródi vizit du. 5 órakor. Dr. Leitnernél már föl van(nak) írva a sebesültek nevei, akiket eddig elláttak. Megint bebizonyosodott, hogy az első hírek rendesen rémhírek szoktak lenni. Összesen 178 sebesültet láttak eddig segéllyel, 100-at elküldtek Pestre, a többi itt fekszik. Ferenczinek a karját lőtték át, Pallát tényleg meghalt. Megsebesült egy patruill furer [járőrvezető] is, Csala. A halottakról biztos adat még nincs.

Este 7 órakor egy patrullal és 2 bandagetragerral az állomásra megyek. 8-kor egy beteget hoznak a hídtól, hazaküldjük. Itt van még három.

Aludni fölmegegy Rogulics med(izinnair)-rel az orvosi szobába. Be jó lesz ágyban aludni!

21-én. Péntek. Reggel nyolckor ébredünk. Az éjszaka nem történt semmi sem, egy-két lövés mindössze a monitorokról, s aztán egész éjszaka csönd és igazi, jó, nyugodt alvás. De. 10 órakor megint egy beteget hoznak be, gyomorgörcs, hazaküldjük a kórházhoz. Délig még van egy maródi gyomorgörcs és hasmenéssel. Ebéd az öreg mamánál. A főnök már elhozta a feleségét.

⁷ A Cigány-szigeti csetepatét egy szerb naplóiíró, Slavka Mihajlović orvosnő is megörökítette, részlet a pravoszláv naptár szerinti augusztus 6-án [augusztus 19-én] írt soraiból: „Az elmúlt éjszaka komoly gyalogsági harcra került sor Zimonymál [Zemun]. Mindez közvetlenül Ferenc József császár és király születésnapja előtt történt. Egy osztrák alakulat megtámadta az Ada Ciganliját. A harc kilenc órakor kezdődött, és éjfél után egy óráig tartott. Az osztrákok és a magyarok vereséget szenvedtek, és sok áldozattal lettek visszaverve” (MIHAJLOVIĆ 1986, 113).

Du. nézzük a napfogyatkozást. ¼4 órakor fürdés az állomás fürdőjében. Még a fürdés előtt ismét hoznak egy embert, állítólag tegnap 10 óra óta kb. 10 percenként volt hasmenése s teljesen véres.

A szerbek folyton lövik a szigetet, úgy látszik, azt hiszik, hogy a mieink még mindig ott vannak. Az állomás őrségparancsnoka, Végh zászlós a 7. sz(ázad)ból tegnap szintén tűzben volt. A századja 57 embert veszített. Rettenetes dolgokat beszél el, s úgy látszik, a fejetlenség volt az oka az egész dolognak.

Andortól kaptam levelezőlapot. Nádálján van. Hazulról semmi.

Este 8 órakor, miután fönt megvacsoráztam, hazajöttünk. Az éjszakai jó ruganyos ágy után az orvosi szoba vizsgálóasztala igen kemény lesz, s ki tudja, még azon is alhatok-e valamit...

Pallat f(ő)h(adna)gy temetése du. 3 órakor volt a civil kórház hullaházából.

22. *Szombat.* Bizony rossz a vizsgálóasztalon aludni. 8-kor maródi vizit. Sanitátsek [sebesültszállítók] fölrendelve, s instrukciók csata esetére, az elmúlt ütközetben egy-két patrouill emberei nagyon csúnyán viselték magukat. Kantinvizsgálat lesz. Lapok Margitkának, Papának, Haugh M(-nek), Tábornak S.-nak, Andornak s édesapának.

Úgy látszik, a múltkori demonstráció annyira eredménytelen volt, hogy valami komolyabb dologtól lehet tartani, s a védelmi vonalat átteszik a Laudon-sánkra.⁸ Ma egész nap ott dolgoznak a pionírjaink [utászaink], s készítik a sáncokat. Azt mondják a tisztek, hogy a múltkori „demonstrációról” a tüzérségünknek még csak tudomása sem volt, s tényleg, a tüzérek segítségét du. 4 órakor kérték először, amikor már nagyon szorongatva voltak a mieink. Akkor is leadtak mindössze 4 lövést, többet nem lehetett, mert a mieinket veszélyeztették.

Este nem megyünk sehova sem, itthon fogunk aludni feldtragen. Kb. 6 órakor valóságos kis ambulanciát kellett nyitnunk. Beteg Schiffer hadnagy, gyomorgörcs, s azonkívül egy csomó legény a 9-10-11. századoktól, mind gyomorgörcsrel. Kettőt bent is tartottunk a maródi szobán, az egyik szimuláns, holnap reggel biztosan egészséges lesz, de az éjjelt megemlegeti. Éppen másfél hete jár a nyakunkra nappal, ha nincs itthon a századja, vagy nem megy sehová, egészséges, de mihelyst a század vonul, rögtön gyomorgörcse van.

⁸ Katonai védmű Zimonynál, az 1789-ben Belgrádot és Szendrőt a töröktől elfoglaló báró Laudon osztrák tábornokról elnevezve. 1914-ben az első ágyúlövéseket innen adták le a szerb állásokra.

23-án. *Vasárnap.* Éjjel semmi. 8-kor maródi vizit, de. a maródiak ellátása, hashajtó minden vonalon. Ebéd a századnál, alvás és unatkozás egész d.(él)u.(tán). Este Szilágyi zászlóssal vacsora a Streicherben. Alvás ismét a vizsgáloasztalon lesz, reggelre kék-zöld lesz a csípőtájon a bőröm.

24-én. *Hétfőn.* Éjszaka hatalmas ambulanciánk volt. Kb. 5-kor költöttek fel gyomor bajokhoz. Reggel a maródi vizitre föl vonult kb. 17 ember a 11. sz(ázad)tól, s már előzőleg a hídtól behoztak kb. 24-et a maródi szobára. Csupa gyomorrontás. Du. pénzem jött, 90 K. Apróságokat vásároltam be. Este kitűnően vacsoráztunk, a déli menázsitól a húst meghagytuk, s Juhász, az apáti kocsmáros, aki most a Leitner dr. lovásza, mesés dinsztelt pecsenyét csinált belőle vele sült krumplival, vöröshagymával.

½9-kor egy frejter [örvezető] jön be a 10.-től, láza 41 °C, egy óra múlva a chininre 39.6. Beviszem kocsin a maródi szobába.

Leitner dr. mondta du., s már az újságokban is benne van, hogy csak határvédelmi szolgálatot fogunk teljesíteni, s esetleg még a már elfoglalt területekről is visszavonulnak a csapataink. Seregeink nagy része pedig fölmege az orosz harctérre. Rossz dolog lenne, mert ez esetben legalább 6 hónapig itt kuksolunk, s unjuk magunkat.

Kaptam Andortól 2 lapot s a fiúktól (Virzsíniázók) is 2 lapot. Úgy látszik, jól élnek otthon. Az éjszaka biztosan zavaros lesz megint, már eddig is volt 3 ambulánsunk. Jól tartottuk őket ricinussal és aqua laxatikával [hashajtó folyadékkal].

25-én. *Kedd.* Az éjszaka nyugodt volt, senki sem költött fel bennünket. 8-kor maródi vizit. Lenn volt a törzso.(rvo) is. Nagy műharag a mosatlanszóló-evés miatt maródiakra, s nekünk majd iskoláznunk kell a legénységet.

Ebéd a Grandban. Du. alvás 4 óráig. Egész du. a kaszárnyában voltam. Este 8 órakor mentem ki a Centrálba. Az öreg törzso(rvos) odaintett az asztalához, s együtt vacsoráztam vele, Leitnerrel, Hám, Forinyák s még egypárunkkal. Deutsch a 908-as veszprémi gyakorlatokat emlegette, Hám f(ő)h(adna)gy pedig majd megpofozott, hogy nem ismertem föl benne a 908-ban volt kir.(ályi) zászlóst.

26. *Szerda.* Az éjszaka már ismét 5-ször költöttek föl bennünket, persze mind [a] gyomrával bajoskodik, s mind a 11. századból volt. Reggel, mint rendesen, 8-kor maródi vizit. Maródi van elég sok, de mind csak a gyomrával. Egész de. oldalfegyver és revolver után szaladgáltam, s végrehaláhára talán kapok egy bajonettet.

Délben már a tisztí étkezőn ebédtem, egész jó ebéd volt. Krumplileves tejfölösen, sertéskotlett káposztasalátával és mákos-diós tészta. Halért külön kell fizetni.

*

A legénység hangulata kitűnő, s a legutóbbi szigeti harc óta meg szinte vágnak a szerb vérre. Mind amiatt zúgolódik, hogy itt ülünk tétlenül. Különösen mióta megtudták, hogy idelent nem lesznek nagyobb harcok, s inkább határvédelmi szolgálatot fogunk teljesíteni, azóta szinte türelmetlenek, s egyre azt hangoztatják, miért nem visznek inkább az orosz ellen bennünket, s hagynák a határ védelmét a népfölkelőkre. Érdekes, hogy inkább a rezervista altisztek között akad egy-kettő, aki szomorkodik, s szinte látni rajta, hogy fél a háborútól. A többi víg, dalol, bolondozik egymással. Valahol kerítettek egy szerb tamburát, s egész nap azt pengetik, ha itthon vannak, s dalolnak hozzá.

Tegnap este Hám, Forinyák, Ginskai egy pár igazán szép példáját mondották el a legényeink bátorságának és vakmerőségének. Bagi c(ug)s(z)-f(ührer) [szakaszvezető], Urbán (apáti) stb.

Tegnap este még hoztak egy sebesültet az ostrovói szigetről, állítólag maga mászott ki, s úgy hozták be Bersaniából [Bežanija]. Szegény fiú 5 napig volt ott. További sorsáról még nem tudok.

Vacsora a tisztí étkezőn, utána haza. Már ismét a vizsgálóasztalon kell aludnom. A 9. és 10. [század] is megy 2 órakor sáncásásra, s ki kell velük vonulni a patrulnak is.

27-én. Csütörtök. Ma végre ismét volt valami, ami azt a tudatot kelti bennünk, hogy nem nagygyakorlaton, hanem háborúban vagyunk. Du. egy pár ágyúlövés hallatszott, s a lövések fölgújtották a Száva híd mellett levő dohánygyárat Belgrádban. Különben úgy látszik, komolyan tartanak attól, hogy a szerbek áttörést fognak megkísérelni. A hídhoz, villanygyárhoz stb. helyre küldött legénységet nagyba iskolázták tisztjeink.

Palkó írt hosszabb levelet és Édesapa lapot.

Egy kadét jött most Pestről, s azt beszéli, hogy Pesten nagy az elkeseredés az eddig elfoglalt területek visszaadásáért. Tudják a mi szigeti históriánkat is.

Este ismét lövések. Lehet hallani a mi gépfegyvereink kattogását is.

Ágyam ismét az asztal lesz, bár félek, hogy alarm lesz, az éjszaka le fogok vetközni teljesen.

28. *Péntek*. Erős huzatra ébredtem. Reggeli a tiszti menázsín. Maródi vizit, mint rendesen. De. semmi különös. Du. 1 órakor a betegeket és sebesülteket kell összeírnom a vöröskeresztben és a kórházban. 68-as sebesült van összesen a vör. ker.-ben 40, a kórházban 55. Közöttük 6 a tiszt és rezerv(ista) tiszt. A kórháziak panaszkodnak nagyon, rossz bánásmód, rossz koszt. Szeretnének legtöbbször szabadulni. Van a kórháziak között egy apáti fiú is. Berente Kálmán. Ő is panaszkodott, s bár súlyosabb sebe van, azt mondja, szívesebben lemenne a századhoz, mint ott feküdjön. Szinte olyan áhítattal hallgattak, mint a Messiást, mikor mondtam nekik, hogy a jövő hét elején lesz egy sebesült transzport Pestre. Most legalább mind-egyik reméli egy darabig, hogy ő lesz az.

Este a névsort állítottam össze. Dolgoztam rajta kb. 11 óráig.

29. *Szombat*. Reggel szokás szerint maródi vizit. De. a 10. századnál sanitátsiskolát kellett tartani. Úgy látszik, a tisztok egyáltalán nincsenek tisztában a sanitátdiensttel [szanitéciszolgálattal], azt hiszik, hogy a sebesültvivők mindegyikének legalábbis sebészi szolgálatot kell teljesíteni. Belgrádot kisebb időközökben ismét lövik, de leginkább csak a monitorok dolgoznak.

Folyton különböző hírek. Ma például az hallatszik, hogy 5-6 nap múlva elmegyünk az orosz harctérre. Tudja Isten, szinte kívánom is már, hogy vége legyen ennek a nagy jómódnak.

Hedry elment Pestre; most félek, hogy az öregnek eszébe fog jutni, hogy Hedry helyett maga mellé rendel. Pedig ezt csöppet sem kívánom.

Este semmi, s előreláthatólag az éjszaka sem lesz semmi sem. Krankenraport [betegraport].

Édesapától és Andorné Ilonkától egy-egy lap. Édesapa azt írja, ez a 10. lap, amit küldött, s én legfeljebb 3(-at) kaptam.

30. *Vasárnap*. Reggel szokásos maródi vizit. Utána Leitner 2 dob.(oz) cigarettát adott át, hogy osszam ki a civil kórházban fekvő betegek között. Ebéd a tiszti étkezőn, s utána Terjék Palival (Árokszállásról) elmentünk a cigarettát kiosztani. Hálálkodtak szegények, s panaszkodtak a bánásmód, a koszt stb. ellen. Vágyakoznak ki mind, akárhová, csak ott ne kelljen maradni. Du. 5-kor Terjék lakására mentem le, s 7-kor együtt vacsorázni a tiszti menázsira.

Egész nap semmi sem történt. Este hazajövet roppant messzeségből hallatszik 1-2 ágyúlövés.

31-én. *Hétfő*. Maródi vizit. Át akartak helyezni a stábhöz. Tiltakozván ellene annyira tudtam vinni, hogy 5 naponként 2-szeri szolgálattal rész-

ben a maródicimmerben [betegszobában], részben a stationskommandón, megmenekültem a stábtól. 1 levél a rendes postával, vajon megkapják-e?

Egész nap semmi. Még csak egy ágyúlövést sem hallottunk. Sabácon harcolt 44-esekkel beszéltünk, rettenetes dolgok történtek ott.⁹ A 6. gye.-től [gyalogezredtől] dr. Renk tanársegéd volt nálam, Radost kereste, ő is hatalmas dolgokat mond el. Különben Renk teljesen felszerelés nélkül van, a szerbek mindenét elvitték. Holnapután mennek Oroszországba.

Vacsora után 10-ig Terjék Palinál. Emlegetjük az otthon maradtakat, s gondolkozunk rajta, vajon mikor kerülünk haza, vagy hazakerülünk-e egyáltalán.

Szeptember hó

1-(j)én. Kedd. Az éjjel 12 órakor alarm volt. Kivonultunk a Laudon-sánkra, s ott fölállítva a hilfplatzot, megkíséreltük az alvást. Nemigen sikerült biz az egyrészt a monitorok s gyorstüzelők folytonos tüzelése, másrészt a hideg és nagy harmat miatt. Reggel 5 órára bementünk. Bent tudtuk meg, hogy Kuprinovón [Kupinovo] a kémeink szerb átkelést jelentettek, s azokat reggel ½4-kor alarmírozták, minket már 12-kor kikergettek vackunkból.¹⁰

Tegnap este Horváth kadet asp(iránst) fejlövessel hozták be a hídtól. A lövészárók lőrésén keresztül nézett ki látcsővel, s a golyót a bal arcán kapta, scala mediát [a koponya középső részét] és kisagyat roncsolta. 11 órakor érkezett be, 1 órakor meghalt.

Ma egész nap aludtam, az ebédidőt kivéve. Este 7-től inspekcióm lesz a maródi szobában.

2-án. Szerda. Éjszaka 10 és ½12 órakor egy-egy beteget kellett elvinnem a vöröskeresztbe, egyiknek 39.9, másiknak 40.8 °C láza volt. Kb. 10

⁹ Sabácot először szeptember elején foglalták el az osztrák–magyar csapatok.

¹⁰ „A szerb katonaság bevonult Kupinovába, ahol lelkesedve várták, de ahonnan gyorsan vissza kellett vonulnia” (MIHAJLOVIĆ 1986, 121). Kupinovóról és a környékbeli harcokról egy temerini naplóíró is megemlékezett, őt tréncocsiként vezényelték 1914 szeptemberében a Szerémségbe, majd Szerbiába: „Közvetlen a Száva-parton nagy fűzfaerdő terület el. A fűzfaerdő közepén volt egy tisztás, mocsaras hely, olyan, mintha valamikor vályogot vertek volna onnan. Ebben az erdőben a legelső szerb áttöréskor egy szerb csapat bújt meg, a mi hadvezetőségünk észrevette, és a 4. honvédhuszárezred egyik századát küldte ellenük. A huszárcsapat meg is rohmozta a szerbeket, csakhogy amikor erre a mocsaras tisztásra értek, a szerb csapat géppuskatűz alá vette őket, és egynek a kivételével mind ott halt hősi halált [...]. Én már csak két hét után jártam ott, és a nagy tömegsírt láttam, de megilletődve álltam előtte” (KOZMA I. 2010, 205–206).

órákor megérkezett a marskompánia. Ezekből fogják kiegészíteni az egyes századoknál lévő hiányokat.

Az éjszaka többi része nyugodtan telt el. De. semmi. Du. alvás. Leitner és Móry segédorvosok lettek. Du. 3 órákor temették Horváth kadétot. Állítólag megállapították, honnan világít a szerbek fényszórója. A 9. századnál egy közlegény megerősítve egy látcsövet egy rúdra, pontosan beállította a scheinverferre [a fényszóróra], s másnap azt találták, hogy a látcső ez gyárkéményre van beállítva. Valószínű, hogy esténként ebben a kéményben húzzák föl csigán a fényszórót. Most több ágyú be van állítva a kéményre, s ha az éjszaka ismét onnan fog működni, löni fognak rá.

Palkótól lap. Valamit ír nagyon homályosan, hogy az Andor dolgai nem mennek rendben, s talán kért is szabadságot táviratilag, de persze nem kapta meg. Úgy látszik, Édesapa és Ilonka együttesen sem bírnak a dologgal.

3-án. Csütörtök. 8-kor maródi vizit, aztán egész de. semmi. Ebéd közben beszalad a tüzérezredes s utána Hám főhadnagy. Ez utóbbi bekia-bál a kisebb terembe, ahol mi ebédelünk, hogy menjünk be mi is a másik szobába. Az ezredes már akkor olvassa a táviratot, hogy a mieink az oroszokra döntő csapást mértek, s az egész orosz hadsereg vonul vissza. Rögtön kiadja a parancsot, hogy a tüzérek 21 lövést adjanak le Belgrádra, a zenekar járja be a várost, a harangokat húzzák meg, s a várost lobogózzák föl. Többen kimentünk a Duna-partra gyönyörködni a lövések hatásában, többen elmentek a zenekar elé, hogy bejárják azzal a várost. A tüzérek a Kalimegdan [Kalemegdan]¹¹ keleti részét lőtték. Remekül csapódott be minden gránát, s okozott is hatalmas pusztítást. Mire visszakerültünk a városból, a zene már vissza is fordult a Stations Kizma elől, s ment a város többi részébe. Tisztek, bakák, civilek vegyesen daloltak a zene szünetében. Kossuth-nóta stb. járja. A harangokat több helyütt tisztek húzzák, nagy a vigasság városszerte. De csak Belgrád bevételének örülnénk már. Szépsé-
szép, hogy amazok odafönt verik a muszkát, de csak mi is mehetnénk már a szerbre!

Ilonkának írtam. Nem a tábori posta útján küldöm. T. Sáríkatól lap.

Este ½7-kor Leitner megfog az utcán s bevisz a vöröskeresztbe segítségül egy flegmoné [gennyesedés] fölnyításához.

Vacsora halászlé, szétfőzött, túlságosan szállás hal. Fölvonultak a civilek is a jó Franzthalból a maguk rezesbandájával, s játszottak rettentő hamisan a győzelem örömére.

¹¹ Városrész, a belgrádi vár környéke.

4. *Péntek.* Az éjszaka a pionir abteilungnál [az utászalakulatnál] egy ember gyomorgörcsökkel kínlódik. 12 óráig éppen háromszor vertek föl miatta bennünket. ½1-kor végre elvitte Szavai [Szávai? Lavai?] a maródi szobába. Maródi vizit után átveszem az inspekción este 7 óráig a maródi szobában. Rendteremtés, utána unatkozás ebéidő kivételével egész nap.

Du. 2 ember a 7. sz(ázad)-ból 40.5 és 40.6 lázzal vöröskeresztbe. Pis-tától és Haugh M.-tól lap. Pista írja, hogy hazamegy végleg, míg Andor oda lesz. H. Margit bejelenti a cigarettaküldeményt. Este tényleg meg is kapom. Töltötték T. Sárka, Ilonka, Liza, Haugh M. Mindegyiknek egy-egy lap. Szabó Kálmánéknak szintén. Jó alvásra van kilátás!

5-én. *Szombat.* Reggel 8-kor maródi vizit, utána a 9-10. századnál iskola a tífuszról és vérhasról. Ebéd a tisztí menázsín. Du. semmi. Du ½ 6-kor be akartam menni a kórházba, hogy a kapott cigarettából vagy 100 d(a)r(a)-bot kiosszak a sebesültek között. Mikor ki akartam menni, mondják, hogy alarm az egész ezrednek, s megyünk az orosz harctérre. Igaz belőle anynyi, hogy az 1., 2. és 4. zászlóaljknak alarm tényleg, s még az éjszaka el is fognak menni. Őrült szaladgálás, pakolás. Leitner el van helyezve az utolsó pillanatban a stabhoz, s kaptuk helyette dr. Simuneket. Most jött a marskompaniával [menetszázaddal], magyarul nem tud semmit, én meg németül. Most bánom már, hogy bele nem mentem az áthelyezésbe. Most vele maradtam volna okvetlenül, s így az utolsó pillanatban nem lehet semmit sem csinálni.

Este 9 órakor tényleg elmentek. A legénységnek a civilek zászlókat, virágokat adtak, s az indulás után mindjárt igazán nevetséges dolog történt. Az ezredes megállt a bersaniai [bežanijai] út végénél, s mihelyst egy zászlót meglátott, Halt, halt!! [Állj, állj!!], eldobatott velük zászlót, virágot. Szegény bakának azt a csöpp kedvét is elveszi, amivel nekiindult a nagy útnak.

Mi, a III. zászlóalj csak 2-3 nap múlva fogunk indulni, addig táviratozom haza, ha lehet, küldjön Édesapa pénzt, ha nem kaphatnék, Szilágyi zászlós felajánlotta elismervény ellenében a kölcsönt.

Tudja a jó Isten, hogy leszünk. Ma reggel még arról gondolkoztam, hogyan fogunk berendezkedni télire a maródi szobában, s íme, az ezred nagy része már el is megy, s pár nap múlva mi is.

Leitner is elérékenyedett, mikor elbúcsúztunk, s bizony, nekem is rosszul esett annyi együtt töltött idő után elválni. Én határozottan megszerettem, hiszen mindig csak jó volt hozzám, s úgy láttam, éppen velem tanúsított jóságából és szívességéből, hogy ő is meg volt elégedve velem.



*Barátja,
Szlávik Dezső rajza
Koczka Józsefről (1912)*

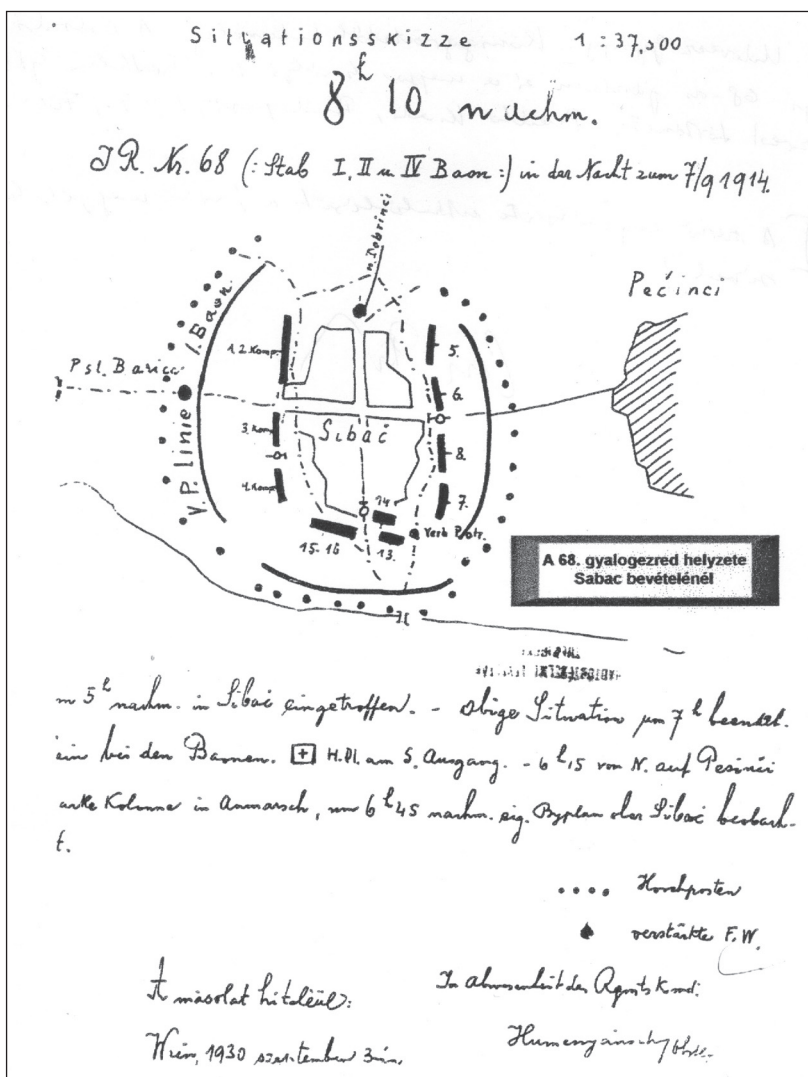
6-án. Vasárnap. Maródi vizit reggel 7 órakor. Már Schimunak tartja. Nagy bajjal és nagy körülményességgel megy. Alig tudok neki fölvilágosítást adni, Szávai [Lavai?] meg sokkal kevesebbet ért egyes dolgokhoz, semhogy egész simán menne a dolog. Meg aztán a vizsgálati módja jó civil prakszisban (sic!), de nem katonáéknál.

A város egészen kihalt, dacára, hogy jöttek honvédhuszárok és 37-es bakák.

De. 8- $\frac{1}{2}$ 10-ig a szerbek bombázták, illetve srappellel lőtték a várost, több helyen esett le srappel. Emberéletben nem okozott kárt, egy pár házat megrongált. A 10. sz.(ázad) egyik cugsfűrerje 2 srappelburkot is hozott haza, mindkettőnek csak a kupakja volt lehajítva, s a tartalma kiesett belőle, de nem szakadt szét a burok, egészen ép maradt.

Délben kitűnő ebéd, melyen csak az őrnagy és még néhányan vettünk részt. Du. történt egy sebesülés, hogy hol és hogyan, még nem tudom.

Baroti nagy lármát csapott, hogy az állomáson nincs patrúl, csak 2 bandage tráger. Minek viszik el a századok? Hogy orvos nincs, az még érthető, 2 helyen egyszerre nem lehet szolgálatot teljesíteni. Az elmúlt éj-



A 68. gyalogezred helyzete Sabac bevételénél (1914. IX. 7.) Forrás: Udovecz György: Königráztól Litomelig. A császári és királyi 68-as jászokun és a magyar királyi 10. Bethlen Gábor gyalogezred története. Püedlo Kiadó, Budapest, 2007; 706. térkép.

szakai ágyúzásnak is van sebesültje. Egy fényszórónkat rongált meg egy szerb srápnél, s egy legény a homlokán sebesült meg.

Reggel táviratoztam haza, hogy nagyobb összeget küldjön Édesapa, s azontúl semmit sem. Isten tudja, mikor és hova megyünk. Ma estig nem kaptam semmit, talán holnap jön valami.

A sebesültet a világítópisztollyal lőtték meg. Hassérülés, bélrészek kint vannak. Volt még a 9. sz.-nál egy golyóhorzsolás fejen.

½11-kor még fent vagyunk, mikor alarmíroznak bennünket, s most már az udvarról jöttünk vissza a szobába, a borjúval a hátamon írom e sorokat.

7-én. [Hétfő]. Éjjel 12 órakor bejövünk a maródi szobába, s a lovászoknak meghagytuk, hogy költsenek fel bennünket, ha valami lesz. Lefekszünk aludni. Reggel ½8-kor ébredünk föl.

Mikor 9-kor reggelizni mentem, hoztak 11 sebesültet Jakovóról, a 38-(asok)tól.¹² Köztük van Tóth József önkéntes, a Tóth Miklós (Alsószentgyörgy) fia. Ezeket saját feldvachejuk [tábori őrsük] lőtte és szúrta. Tóth a gluteusai [farizmai] közé kapott egy szúrást.

A mieink nem orosz harctérre mentek, hanem a szerbek betörését visszaverni. Állítólag Batainicánál [Batajnica] folyik a harc, s ott harcolnak a mieink is, szóval nem messze tőlünk.

Újabb jelentés: Batainicánál nincs semmi baj. Délben ebédelni a Streicherbe, mert tisztí menázi föloszlott. Ebéd után a vasútállomási őrséghez megyek. Útközben be a vöröskeresztbe Tóthhoz, nála voltam kb. 1 fél óráig, azután ki az állomásra. Ott már valóságos forradalom van. Egy csomó vasutas családja s egy csomó zimonyi civil van kint, s várják a legutolsó vonatot, ami indulni fog, hogy elvigye az itt maradott vasutasokat. Du. 4 és 5 óra között az állomásnak küldtek a szerbek 5 srapnelt, 1 az állomás előtt robbant fel, de csak a zünder [robbanólövedék-gyújtó] repült az állomás elé, a lövedék a vízbe potyogott, a többi mind az állomáson túl explodált a vágányok melletti réten. Keltett persze nagy ijedtséget, s húzódtott be az egész népség az épületbe. 6 órakor elment a vonat, csak egy tiszt, egy altiszt és 2 hordár maradt az egész állomáson. 7 órakor jelentés, hogy ha a brigádkomm. (andant) [brigádaparancsnok] megparancsolja a visszavonulást, a hidat föl kell robbantani, s visszavonni az összes őrséget. 8.10-kor a parancs megérkezik, s tovább is adatik, mi is rüsztung aufot [felszerelést fel-t] csinálunk. Mire visszamegyek a patrolommal együtt az őrséghez, akkor jön az újabb parancs, hogy a hidat nem szabad fölrobbantani, minden marad a régiben. Most aztán várjuk minden pillanatban, mi lesz még velünk az éjszaka. Én megpróbálom, tudnék-e aludni a feldtragén. 9.10-kor 11 kocsi jön a munícióért. Az én kocsisaim majd megvesznek félelmükben.

10.40-kor felköltének, sebesült jön. Schiffer r.(ezervista) h(adna)gy 10. [értsd: a 10. századból] megsebesült. Kb. ½ óra múlva beérkezik a

¹² Jakovo szerémségi falu, Surčintól délre, közel a Szávához.

drezinával [kézi erővel működtetett vasúti hajtánnyal]. Könnyű sérülés a karján, golyó bent maradt, nem vérzik, beviszem a vöröskeresztbe. A monitorok folyton lőnek, eddig leadtak 48 lövést Belgrádra.

8-án. Kedd. Kisasszony napja. Apátin búcsú, hegyen-völgyön vigadalom. Mi is hangosan vagyunk, a monitorok folyton lőnek. Reggel 5 óráig összesen vagy 200 lövést adtak le Belgrádra. 5-8 [között] aludtam valami keveset. 10-kor bemegyek a városba. Baróti f(ő)h(adna)gy B.(atallion)-adj.(utáns) mondta, hogy 4800 fogoly, köztük 68 tiszt, továbbá 4 ágyú, 10 maschinever [gépfegyver], muníció stb. a zsákmány. Ebéd hideg kacska és liba, ital pezsgő a győzelem öröme. Az éjszakai zűrzavaros világra senki sem gondol már, mi legalább nem, akik 4(-en) föl hajtottuk a 2 üveg pezsgőt.

Vittem ki Vági fhgy-éknak is egy üveg pezsgőt és egy vörösbort. Du. érkeznek a hírek, hogy a mieink már jönnek is vissza, a 37-(es)ek egy része már itt is van. A legénység ugyan mindig nagyít, de mégis nagy a valószínűsége, hogy a szerbeknek igen nagy veszteségeik vannak. Kíváncsi vagyok, mit mondanak majd a mieink, ha visszajönnek.

A civil postát már de. ismét berendezték. A városból különben rengeteg sokan elmenekültek, élükön a polgármester(rel) és rendőrfőkapitánnyal.

A monitorok hatalmas pusztítást végeztek Belgrádban. A város [ti. Zimony – Cs. B.] lövéseért csúnyán visszaadták a kölcsönt. Most már nemcsak a kaszárnyákat és állami épületeket lőtték, hanem összevissza a várost és leginkább gránáttal. Mindenfelé látni nagy rombolást. Este a vacsora csirkepörkölt s egy üveg vörösbort és feketekávé az én reserva [tartalék] porcióból. A 9. századot föl váltotta a 12. Téglási az állomásőrség parancsnoka. Lesz idegeskedés.

Du. Surčin felől nagy ágyúharc zaja hallatszik ide, a mieink lövik az Ostrovo ziganiát [Ada cigánlija], ahol nagyobb szerb csapatok igyekeznek állítólag átkelni.

Este a vámhivatalban nyitott helyiséget, valószínűleg főnöki hivatalt fedeznek föl az embereim, ahol dívány is van, s ahol, ha ugyan lehet, jót fogok aludni. Adja Isten, hogy alhassak, ha u(gyan)i(s) ez sikerül, nem lesz sebesülésünk. ½11.¹³

¹³ Az ostromlott város orvoskolleginája szinte ugyanezekben a percekben jegyzi naplójába: „Pontosan 11 órakor erős lövöldözés kezdődött. Most is állandóan dörög és süvölt. Az ablaküvegen át figyelem, ahogy minden lövés előtt világosság tör fel. Állandóan reflektorok pásztáznak, és megvilágítják a kórházat. Három perc múlva éjfél. Nem szűnik a tüzéségi és a puskatűz” (MIHAJLOVIĆ 1986, 122).

9. Szerda. ¼4 órakor felköltöttek, sebesültek jönnek be, hogy harc van a hídnál. A szerb partról átkeltek a Burmánál, s a hídorséget megtámadták. Előbb egy sebesült, azt elláttam én, s beküldtem egy emberemmel a vöröskeresztbe. Később már itt van a dr. is, újabb 4 sebesült, egy kapott 2 lövést a karjába és lábába, súlyos mindkettő, a többi könnyebb. Szóval az álmot hatalmasan kiverték a szemünkből. Van a jelentés szerint 1 halottunk.

Reggel 7 órakor hozzák be a halottakat, 1 ember a 12-től [ti. a 12. századtól], Suki, cigány szegény feje, és 4 szerb, 1. r.(ezervista) kapitány, 1 hadnagy. 7 óra után az állomás alatt felállított 2 ágyú lövi a Burmát és a szerb parti hadállásokat.¹⁴ Válaszolnak. Az ágyúkra leadtak vagy 10 srapnelt és gránátot, s az állomásra is 5 srapnelt; az előbbieket mind rövidke, emezeket mind hosszúak voltak.

De. 10 órakor ismét egy sebesült a 9.-től. Papp káplár, (dévaványai), srapnel hátul a tüdőbe. Feldtragén a civil kórházba; a főnöknő kijött, s beszél, hogy már 2 éjszaka mennyire meg voltak ijedve, ma is azt mondták nekik, hogy egy egész ezred jött át, s már jön is a városba.

A doktor beteg. Kint alszik a napon, rajta a köpönyeg.

12 órakor ismét egy sebesült. Későn jött ki a Burmáról, egyedül maradt ott sebesülten, s csak 11 órára tudott kijönni. Könnyű sérülés, az alszár köz- és alsó harmada határán az izmokat fúrta át egy golyó. Jól bekötözve már kint, vöröskeresztbe.

Du. alvás 5 óráig, akkor ismét ágyútűz költ fel. A Laudon-sáncról lövik a Burmát ecrasitgránáttal. A 3. Bat(allion)-unk állítólag ma estére itt-hon lesz. Legalább fölvaltának már. Jelentést fogok tenni a törzsorvosnak Téglási kadet mai okoskodásáról.

A tiszt menázi [étkezés] helyreállítva, este onnan kaptam vacsorát.

Hilfsplatz átköltöztetve a vasutas-laktanya épületébe, mert a régi helyen az állomás előtt 2 ágyú lett fölállítva.

10.15-kor parancs ismét, hogy készen legyünk az általános visszavonulásra. Irány Batainica.

Lehozattam egy díványpárnát, de ilyenformán alvásról aligha lehet szó. 11 órakor a hilfspl.(atz) bevonul a Vöröskereszthez. Allgemeine rückmars [általános visszavonulás].

Hidat fölrobbantották. Kivonul az egész garnizon. 68., III., 37, 52, bosnyák pion.(írok) stb. mind megyünk Batainica felé. Rendben megy

¹⁴ Akkoriban a Burma a Duna és a Száva alkotta félsziget, közvetlenül ez utóbbi torkolatától északra, a magyar oldalán. Mellette vezetett fel a Száva-hídra a két országot összekötő vasút.

minden. Zimonyból rengetegen elmenekültek magyarok és svábok.¹⁵ 3 órakor megérkezünk Bataunica alá, s ott rüsztung ab [felszerelés-lerakás] van. Biztosítás. Aki tud, alszik.¹⁶

10. *Csütörtök.* 5 órakor már fönt. Hideg van. Köpönyeget fölvenni nem szabad. Porosak, piszkosak vagyunk. ½6-kor egy biplán [kétfedelű repülőgép] száll föl mellettünk, s megy Belgrád és az ellenséges harcállások felé. ½ órával később fölszáll egy másik, fekete kereszt, német. Fölállítjuk a hilfplatzot, s azután visszaparancsolnak bennünket, s megyünk Ó- és Újpazua [Ó- és Újpázova, szerbül Stara i Nova Pazova] felé örült rendetlenségben. Egy óra múlva a rüsztung [felszerelés] mind a kocsin, szétosztva benne. Keverve mindenféle ezred vonul vissza. A ...terek¹⁷ a kocsira kerül, sőt az emberek is, akik fölférnek.

12 órakor érkezünk Új Pazuára. Szerencsére egy kocsmá előtt állunk meg, s ott kapunk valami ebédet. A legénység a végtelenségig kifáradva, s úgy hallatszik, Péterváradig [Petrovaradin] megyünk vissza. Hogy az ezredünk és zászlóaljunk hol van, arról nem tudunk semmit. Valahol hátul harcban van az ellenséggel. Egész du. bent vagyunk a városban. Este megjött az ezredünk, s elszállásolnak bennünket. 10 perc múlva alarm, s csapataink kimennek az ellenség elé, mi a főtca végén kocsikon készenlétben állunk, s 10 óra felé megpróbáljuk, lehetne-e aludni.

11-én. *Péntek.* Reggel 5 órakor ébredés. A hilfplatzot fölállítjuk egy fakereskedő házában, s készülünk a sebesülteket fogadni. Ágyútűz. Előkészülés liba-, kacsapecsenye ebédre. 10 órakor alarm. Verjük vissza a szerbeket. Kivonulunk a község alá, s ott állítjuk fel ideiglenesen a hilfplatzot. Új Pazua a távolban ég, úgy látszik, a szerbek gyújtották föl, mert a mieink csak srappal lövik a hadállásaikat. Kacsapecsenye-készítéshez hozzáfogunk ismét, vajon lesz-e belőle valami, vagy ki kell önteni, nem tudom.

D.(éli) 12 órakor kivonulás, a zászlóalj rezervában marad, s mi a hilfplatzot nem is állítjuk fel; csupán készenlétben állunk a község végén. Este 6 óra felé vonulunk föl Vojka¹⁸ felé. Erős ágyútűz mindkét részről.

¹⁵ A szerb csapatok bevonultak Zimonyba, amellel 6 üteget is elfoglaltak (BÁN-LAKY, 2672. html).

¹⁶ A másik fél mindezt így látta: „Elmondták nekem, hogy múlt éjszaka, míg az a borzalmas ágyúzás tartott, hadseregünk átkelést hajtott végre a Száva bal partjára. Az ellenség levegőbe röpítette a híd másik felét is, és a legnagyobb sietséggel elhagyta Zimonyt. A Zimonyba elsőnek bevonuló századunkat Svetozar Đukić őrnagy vezette” (MIHAJLOVIĆ, 1986, 124).

¹⁷ Olvashatatlan.

¹⁸ Szerémségi falu néhány kilométerrel nyugatra Újpázovától.

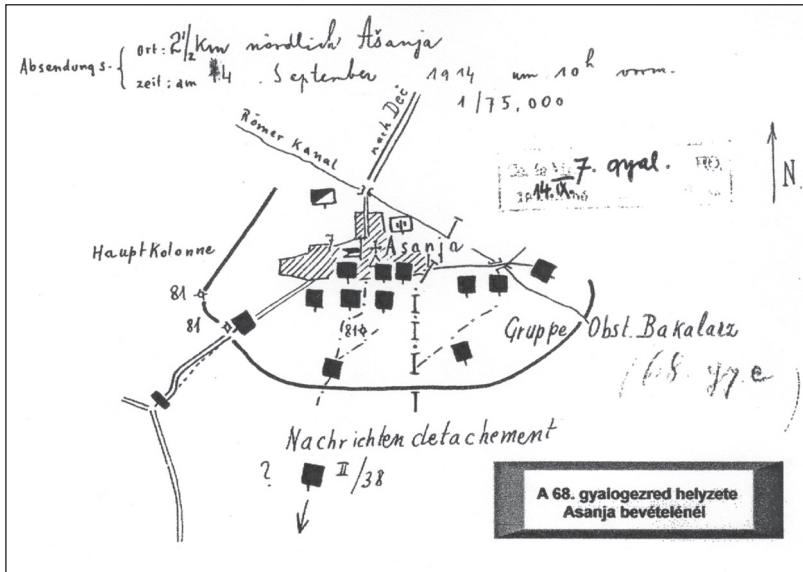
Kb. 9 órakor bemegyünk vissza a községbe, s az előbbi helyen állítjuk fel a segélyhelyet. Újpezua felől folytonos erős gyorstüzelés hallatszik. Ég India [szerbül Indija] felé is 3-4 falu, egy egész közelben.

12. *Szombat.* A kocsikon aludtunk vajmi keveset, s a hideg miatt igen korán ébredtünk. Jó és rossz hírek hallhatók. Állítólag bekerítettek bennünket, de viszont a szerbek elől-hátul tűzben vannak. Állítólag egy divízióknak van a hátuk mögött. Annyi bizonyos, hogy félkörben vagyunk körül-fogva, s egyedüli visszavonulási utunk egyelőre India s onnan Pétervárad.

Délben 12 órakor alarm, fölvonulás Vojka felé az ellenség ellen. Mindjárt kivonulásunk után erős ágyútüzet kapnak a mieinktől. Hilfsplatz a közs.(ég) végén [a] golubinci út végén. A doktor átmegy az őrnagy mellé. A mieink kb. 3 órakor mennek tűzbe. Gépfegyverük iszonyúan ropog. Doktorról semmi hír nincs, mi nem tudjuk vele az összeköttetést megtalálni, pedig keressük mindhárman kül(ön)b.(özö) irányban kocsival, én és Terjék és Lavai.

4 órakor hirtelen valóságos ítéletidő. Rettenetes zápor széllel. Hoznak 3 jágert [vadászt], 2 karlövés, egy láb (art gelum) 6 órakor kirendelnek bennünket Vojkára, onnan 8 sebesültet hozunk be. Folyton szakad az eső, a sötétség olyan, hogy a lovak fejét alig látjuk. Éjjel 12 órakor érünk haza. A zászlóaljról semmit sem tud senki, az orvosunkról sem. Bőrig ázva a köpönyeg dacára is, de kénytelenek vagyunk a szabad ég alatt hálni.

13. *Vasárnap.* Reggel 6 órakor abmars Újpezuára. Tegnap erősen kikapta a szerbek. Potiorek állítólag Belgrádhhoz közel jár. Pancsovánál honvédek jöttek át a Dunán, s az hírlík, kiürítették Zimonyt a szerbek; fent a balszárnyon egész biztosan kaptunk megerősítésül egy fél brigáde-ot, s így most már ők lesznek bekerítve. Az hírlík, rengeteg halottjuk és sebesültjük van, a sebesülteket leginkább magukkal vitték, a halottaikat, ahol tudták, eltemették a dekungokban. Újpezuára menet az út szélén még látunk egyet, s a kukoricákban, azt mondják, még van sok. Itt sem tudnak a III. (Batallion)-ról semmit. Ellenséges gyalogságot jelentenek. Az ezredest megkérdeztem, hol a bataillon [zászlóalj]. Megyünk a legrövidebb úton ismét Vojkára. Ott még sokáig keressük őket, végül a falun kívül megtaláljuk. Du. 2 órakor abmars Urbanovcira [valójában Ugrinovcira], ott meghálunk egy nyitott kocsifészerben. Ebéd-vacsora nem volt, egy kevés kenyéren rágódunk. Útközben a harc nyomai, srapelköpenyek, zünderek, sírok – sőt temetetlen hullák. 4 órától kezdve esik az eső, s este 8 órakor valóságos felhőszakadás, szerencsére már fedél alatt vagyunk.



Koczka József ezredének helyzete Asanja bevételénél (1914. IX. 14.) Forrás: Udovecz György: Königrätz-től Litomelig. A császári és királyi 68-as jászkun és a magyar királyi 10. Bethlen Gábor gyalogezred története. Püedlo Kiadó, Budapest, 2007; 705. térkép.

14. Hétfő. Reggel 4 órakor abmars. Egyik közben eső faluban ½ o.[óra] rast [pihenő]. Reggeli. További mars alatt ellenségre schol sem találunk. Úgy látszik, a legnagyobb sietséggel vonultak vissza. Asahja [Ašanja]¹⁹ alatt (de. 11-kor ér.) hosszabb ideig rast. Kb. du. 4 órakor megyünk be a faluba, s akkor elszállásolnak bennünket. Egy szerbnek a házába a folyosóra kerültünk, meglehetősen sok bolha lesz az éjszakai hálótársunk. Állítólag holnap átmegyünk Szerbiába, a pontonok már készen állanak a Száván.

15. Kedd. Reggel 6-kor ébredtek, igen hűvös reggel, de szép tiszta ég, jó időre van kilátás.

A doktor már megint okoskodik. Egész de. pakoltatott, s persze még nagyobb rendetlenség lett belőle, mint volt azelőtt. Eddig legalább tudtunk mindent, hogy hol van, most egy fél óra múlva ő maga sem tudta, mit hová pakoltatott.

2 f.(éle) mese járja. Az egyik szerint még ma megkezdjük az átkelést a szerb partra, a másik szerint indulunk vissza Zimonyba.

¹⁹ Szerémségi falu, közel a Szávához.

Az összes kadet őrmesterek zászlósokká lettek.

Este 8-kor parancsot kapok, hogy a II. zászlóaljhoz vonuljak be Kostyán dr. mellé. Azonnal átmentem jelentkezni, s már éjszakára is velük maradok.

16. *Szerda.* Ashanjától [Ašanja] r.(eggel) 6 ó. abmars. Subotniče-n [Subotište]²⁰ 2 óra rast. Valahol följebb összpontosítanak bennünket, s úgy látszik, ismét Sabačnál fogunk átkelni.

Tegnap este Palkótól 3 lapot kaptam. Írja, hogy Pista már otthon van.

Rengeteg ember dül ki, ismét tele van az összes kocsi. A meleg igen nagy. Du. 4 órakor ér. Budjanovciba. 5-kor maródi vizit a II. B(ataillon)-tól kb. 50 maródi, s legtöbbször lábával és gyomrával. Alszunk egy kukorica-goréban. Minden embernek 250-ig osztanak ki élel.

Andortól lap.

Messze nyugat felé nagy ágyúzás van.

Az eddigi falvak, ahol keresztülmentünk, mind oly rongyosak voltak, hogy sehol egy tojást, egy ital bort vagy sört s semmiféle ennivalót nem lehet kapni. Szokunk hozzá, milyenek lesznek a viszonyok Szerbiában, ha már itt is így vagyunk.

17. *Csütörtök.* Reggel 2 órakor felköltöztek bennünket. ¼4-kor abmars előre bement a hosszú rasttal közben. A reggeli hűvösön egészen szépen megy a marsolás, nem dül ki senki sem. R.(eggel) ¾7-kor érkezünk Jarek [Jarak] elé.²¹ Itt már készen áll a híd a pontonokon, s a pionírok már tegnap átszállítottak egy brigádot csolnakokon.

8.17 perckor Szerbiában vagyunk. A hilfplatzot Severičen [Ševarice] fogjuk fölállítani, mikor a mi zászlóaljunk Pričnovičot [Pričinović]²² fogja támadni.

A kocsijainkat el kellett hagyni egy erdő szélén, mert az erdőben semmi út nincs, s a traglirt [hordágyat] is alig lehet a kosárral vezetni. 10.30-kor a B.(ataillon) harcban áll, s az első golyók mind a mi fejünk fölött füttyülnek el. ½12-kor előrevisszük a hilfplatzot, s ott mindjárt kapunk sebesülteket is, köztük a két Turzó hadnagyot a 7-től és 16-tól.

Du. ½5-ig folyton dolgozunk. Nálam föl van jegyezve 61 sebesült, de van vagy 10-15, akik csak a segédorvosnál vannak jegyezve, mikor ezek jöttek, el voltam foglalva a kötözéssel. Este 6 órakor a trénhez csatlakozva

²⁰ Szerémségi falu az előbbtől északnyugatra, Budanovci közelében.

²¹ Száva-parti falu Rumától délre.

²² Mácsvai falu Sabáctól mintegy 10 km-re északnyugatra.

keressük meg az ezredünket, s 8-kor találunk rá. Az összes sebesültünk kb. 100, 15–20 halott.

Szabadban fogunk aludni, szerencse, hogy van itt lópokróc, s azzal takarózhatunk.

18-án. Péntek. Sevariče. Reggel 6 órakor abmars. A falu alatt mindjárt srapnel- és gránáttüzet kap az ezredünk. A hilfplatzot bevonjuk a falu alá, s ott kapunk a 3. zászlóaljtól sebesültet. Vissza kell azonban innen is vonulnunk, mert a tüzérségünk itt áll föl, bemegyünk a faluba, s ott a szélső házak egyikében itt mindjárt kapunk is vagy 20 sebesültet a mi III. B.(ataillonunk)-tól a 38-tól és a 21. vadászoktól. A golyók füttyölnek fölöttünk, s meglehetősen el kell húzódnunk, hogy dolgozni tudjunk. Délben a lovászok és [a] díner [tisztiszolga] csirkeleveszt főztek. Kötzés közben haraptunk 1-1 falatot. Du. ½1 órakor kezdik hordani tömegesebben a sebesülteket, mind a II.-III. B-ból. Tajti sarkán löve. Vágó önkéntest súlyos sebbel hozták lefelé, útközben meghalt. Ott temettük el a hilfplatz mögött. Srapnelt kapott szegény fiú.

Dolgoztunk késő estig, elvonult az ezred, elvonult a trén, s mi itt voltunk a sebesültekkel szakadó esőben. Ezeket nagy nehezen elszállítottuk, s egy másik házban pakoltunk le, s itt próbálunk aludni. Hoznak még 11 vadász sebesültet, s aztán lefekszünk csakugyan.

19. Szombat. Reggel 6 órakor elindulunk Priscinovic [Pričinovič] felé. Megállapodunk a községben, s fölállítjuk a hilfplatzot, de kb. egy óra múlva továbbmegyünk Urevacra. Útközben a jobb kezemen a blúzom ujját átfúrja egy golyó, megüti a térdkalácsomat, s a Kostyán lába szárán a gamásniba [lábszárvédőbe] fúródik bele. Megüti hatalmasan a tibiát [síp-csontot], hogy sántít rá. A faluban egy egészen jó házban állítjuk fel a segélyhelyet. A golyók füttyölnek fölöttünk, s a srapnel mindenütt körülötünk csapkod. Egy lehordja az istálló tetejét, amelyikben lovaink vannak. Megsebesült Gottlieb őrnagy. Bal oldalán egy golyóhorzsolás. Csinált vele olyan kravallt, hogy már mindnyájan a bolonduláshoz álltunk közel. Mór főhadnagy jobb karján a biceps [a felkar belső izomkötege] kettétépve, Poppel kapitány a karján. Rengeteg sebesültet hoznak, s legtöbb srapnel-sérült. Este már kb. 60 sebesültünk van, s a kocsijaink dél óta nem jöttek vissza. Szerencsére kapunk, illetve elcsípünk 2 sanitátskocsit, s arra fölpakolunk 30 embert, s újabb 2 kocsin ismét elszállítják a többit, akik ekkorra már fölszaporodtak vagy negyvenre. Este rettentő tűzben van a falu, visszavonulási parancsot kapunk, menjünk vissza Pričinovičra, s onnan szükség esetén Sevaricére. Őrült golyózáporban jövünk ki a faluból, s

csatlakozunk egy batteriéhez [ágyúüteghez]. Eltévesztjük az utat, s örült utakon járkalunk egész éjszaka szakadó esőben. Vacog a fogunk a hidegtől. Sevarice előtt megállunk, s ott maradunk reggel 6 óráig. Akkor bemelegyünk, s puhatólózunk, hová-merre kellene menni.

(Folytatása következő számunkban)

Irodalom

BÁNLAKY József

[1928] A magyar nemzet hadtörténete. mek.oszk.hu/09400/09477/html/0023/2672.html

ĐURIĆ, Silvija–STEVANOVIĆ, Vidosav

1986 *Golgota i vaskrs Srbije 1914–1915*. Beogradsko izdavačko-grafički zavod – Partizanska knjiga (Beograd)

FÉNYES László: Sabác ostrománál. In Radó Antal szerk.: *A világháború naplója IV. Az 1914 november–decemberi események*. Lampel R. és Kk. (Wodianer F. és Fiai) R. T. Könyvkiadóvállalata, Budapest, é. n.

KOZMA József

2010 Kozma József emlékei az első világháborúból I–III. Ökrész Károly és Csorba Béla jegyzeteivel. *Létünk*, LI. évfolyam, 2., 3. és 4. szám

MIHAJLOVIĆ, Slavka

1986 Bombardovanje Beograda. In Đurić–Stevanović: *Golgota i vaskrs Srbije 1914–1915*. 103–139.

OLÁH Lajos–SZABÓ József János

2006 *Fényes szurony, rózsafa a nyelén...* Nagykunsági katonák az Osztrák–Magyar Monarchiában 1868–1918. Timp Kiadó–Lavik92 Kft., Budapest

POLMANN Ferenc

2014 Pánik. Extrém stressz a harctereken. *Rubicon*, XXVI. évfolyam, 258–259. szám, 87–89.